

LA **DES** CONCENTRACIÓ DE LA POBLACIÓ

*Elisabet Sau i Raventós,
Genís Carbó i Boatell.
Direcció de Planificació i Acció Territorial*

En el decurs d'aquest segle, el creixement de la població catalana ha estat afavorit en bona part per dues onades immigratòries: l'una els anys vint i l'altra entre 1950 i 1975. A partir d'aquesta data la immigració s'ha aturat i s'ha reduït el creixement natural; en conseqüència, la població ha anat augmentant lleument i Catalunya ha assolit els sis milions d'habitants el 1991. Els anys vuitanta, la població ha experimentat un fenomen nou: l'increment de la mobilitat motivada per canvis de residència. Aquests canvis han començat a provocar la lenta redistribució de la població des de la densa comarca del Barcelonès cap a la regió metropolitana i han estat els responsables que, per primera vegada en el que va de segle, Barcelona i el seu entorn urbà més immediat hagin perdut població. Aquesta població ha traslladat la seva residència, especialment a les comarques litorals situades al nord i al sud de les set comarques metropolitanes, que han esdevingut les àrees més dinàmiques de creixement migratori, tal com mostren les taxes del quadre I.

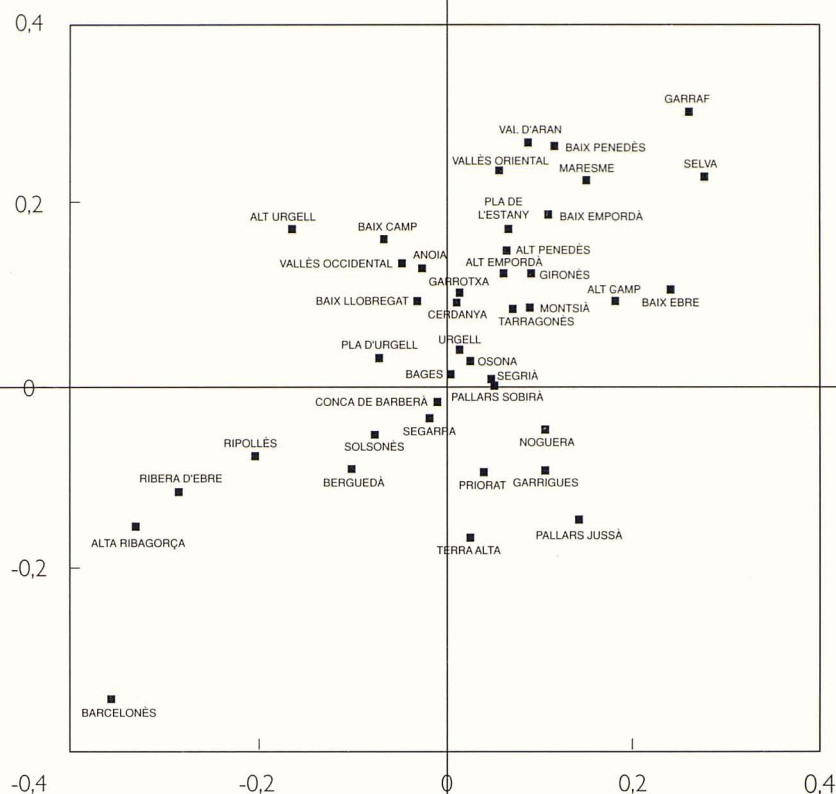
La diferència entre el creixement migratori d'aquesta darrera dècada i el produït anteriorment és que, fins als anys setanta, la població que contribuïa al creixement comarcal provenia majoritàriament de l'exterior de Catalunya, mentre que actualment prové d'algunes comarques catalanes, preferentment de les considerades com a més metropolitanes (Barcelonès, Baix Llobregat, Maresme, Vallès Occidental, Vallès Oriental). Aquests moviments migratoris interns són, alhora, els responsables més directes de la dinàmica de la població comarcal en el darrer decenni ja que el creixement natural s'ha aturat pràcticament en tot el territori, igual que l'arribada externa de població.

L'any 1993, la Direcció General de Planificació i Acció Territorial va portar a terme un estudi per avaluar aquesta tendència demogràfica, que en mesurés la incidència territorial (1) i posés de manifest la direcció dels moviments migratoris interns, per tal aplicar-lo a la planificació territorial. Els resultats obtinguts i les conseqüències territorials es presenten tot seguit.

El trencament d'una tendència històrica de creixement a Catalunya

1987-1990

Gràfic 1
Efectivitat dels moviments migratoris.

L'efectivitat migratòria és la intensitat del flux migratori que es tradueix en un creixement o decreixement efectiu de la població d'una comarca en el decurs de tot el decenni dels vuitanta.

(Font: elaboració pròpia a partir de les dades del treball "Les migracions internes a Catalunya, I". CED, 1993)

La mobilitat residencial de la població, indicador del dinamisme comarcal

L'estudi dels canvis de residència de la població (2) ha permès analitzar posar en relleu la intensitat i la localització de la dinàmica migratòria que es produïa a Catalunya en la dècada dels vuitanta i ha posat de manifest la tendència de nous corrents migratoris interns que comencen a indicar un canvi en la distribució de la població catalana. Aquest canvi, tot i que no és quantitativament elevat, sembla apuntar cap a l'inici del trencament de la tendència històrica a la concentració del creixement al voltant de Barcelona i del Barcelonès.

D'una banda, hi ha un grup de comarques que s'estén al llarg de la plana litoral i pre-litoral de Girona a Tarragona que ha experimentat increments significatius en la mobilitat de la seva població. Aquesta mobilitat és fonamentalment deguda als canvis de residència intra-comarcal i, a més, a la incorporació de nova població que prové del continu metropolità i que escull com a lloc de residència alternatiu el Maresme, el Garraf o el Baix Penedès. La unió d'aquests processos crea un espai territorial dinàmic, on el balanç entre immigració i emigració dóna un creixement positiu en relació amb la resta del territori del Principat.

D'altra banda, sembla que s'està modificant la relació migratòria tradicional entre el camp i la ciutat. La dinàmica actual reflecteix com les comarques amb sistemes urbans ben desenvolupats

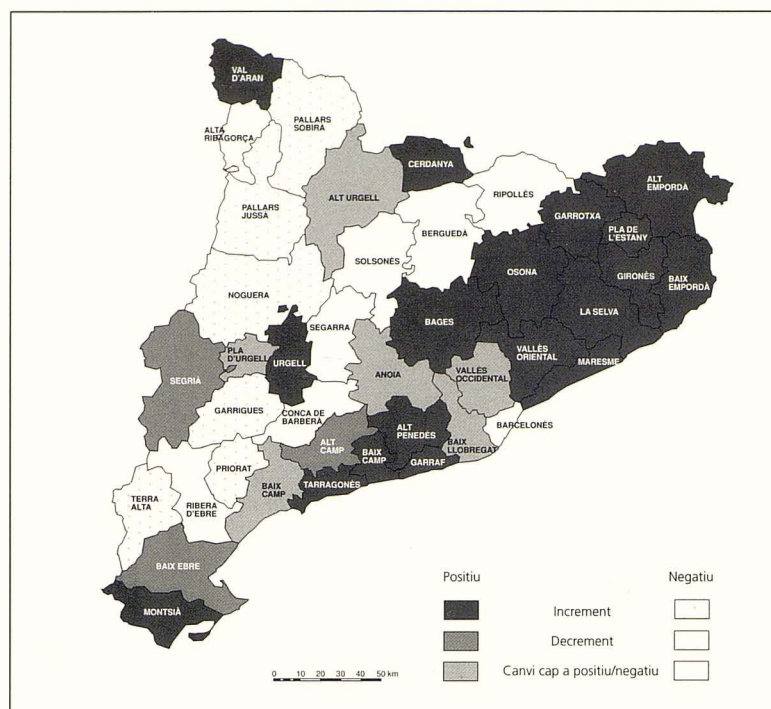
presenten una elevada mobilitat migratòria interna, amb força canvis de residència que generen alhora intensos intercanvis diaris entre l'habitatge i el lloc de treball. En canvi, les comarques agràries, els espais urbans de les quals encara no estan molt definits ni consolidats, no segueixen aquesta dinàmica però tampoc no envien població cap a les comarques urbanes més denses, com era tradicional fins ara. El motiu que trenca aquesta tendència és l'atracció que genera la capital o els subcentres comarcals, que atreuen i retenen la població que abandona els nuclis més rurals de la comarca i que opta per instal·lar-se en aquests centres urbans abans que abandonar l'entorn comarcal. Aquestes capitals i subcentres comarcals han començat a centralitzar el desenvolupament d'algunes activitats econòmiques vinculades al turisme de muntanya o d'aventura o unes altres activitats que complementen les economies agràries i ramaderes tradicionals; d'aquesta manera, aturen l'emigració cap als centres urbans industrials i de serveis dels països i frenen un procés històric tradicional.

La dinàmica migratòria comarcal

Els dos quadriennis migratoris de la dècada dels vuitanta presenten comportaments diferents quant a canvis de residència de la població: en el primer quadrienni (1982-1985) es registren 570.000 moviments de població. En el segon (1987-1990) els fluxos s'incrementen d'un 34% i arriben a 770.000 moviments.

Els factors que expliquen aquest canvi de comportament

Mapa 1
Evolució del creixement migratori en la dècada dels vintanta

Quadre 1
Taxes migratòries per comarques (%)

Comarca	1982-1985			1987-1990		
	immigració	emigració	migració neta	immigració	emigració	migració neta
Alt Camp	10,71	7,41	3,30	16,21	13,46	2,75
Alt Empordà	19,64	17,29	2,35	30,22	23,66	6,56
Alt Penedès	15,89	13,89	2,00	19,55	14,50	5,05
Alt Urgell	14,04	19,52	-5,47	25,19	17,81	7,38
Alta Ribagorça	21,96	43,49	-21,53	17,65	24,09	-6,44
Anoia	13,93	14,62	-0,69	18,86	14,59	4,27
Bages	10,91	10,75	0,16	13,37	13,07	0,30
Baix Camp	13,77	15,68	-1,91	22,05	15,95	6,09
Baix Ebre	10,80	6,60	4,20	14,42	11,69	2,73
Baix Empordà	16,49	13,21	3,28	27,23	18,62	8,61
Baix Llobregat	16,80	17,84	-1,04	22,26	18,53	3,73
Baix Penedès	26,01	20,55	5,46	46,43	27,19	19,24
Barcelonès	5,04	10,62	-5,58	7,48	15,36	-7,87
Berguedà	10,14	12,39	-2,24	14,09	16,94	-2,84
Cerdanya	23,68	23,08	0,60	29,15	24,29	4,86
Conca de Barberà	10,53	10,69	-0,16	14,24	14,79	-0,55
Garraf	21,64	12,65	8,99	27,72	14,94	12,78
Garrigues	10,15	8,19	1,97	9,90	11,97	-2,07
Garrotxa	10,88	10,52	0,36	17,66	14,40	3,26
Gironès	19,58	16,23	3,34	24,98	19,50	5,47
Maresme	19,88	14,62	5,26	27,39	17,33	10,07
Montsià	9,13	7,88	1,25	12,08	10,24	1,84
Noguera	12,65	10,20	2,45	10,51	11,57	-1,07
Osona	14,12	13,37	0,76	16,51	15,70	0,81
Pallars Jussà	17,66	13,22	4,44	15,61	21,01	-5,40
Pallars Sobirà	15,26	13,70	1,56	19,11	19,16	-0,05
Pla d'Urgell	10,17	11,72	-1,55	11,50	10,82	0,68
Pla de l'Estany	14,35	12,51	1,85	22,63	16,02	6,61
Priorat	10,67	9,81	0,85	13,06	15,80	-2,74
Ribera d'Ebre	15,83	28,43	-12,59	14,39	18,23	-3,84
Ripollès	8,91	13,45	-4,54	14,88	17,41	-2,53
Segarra	11,85	12,24	-0,39	14,50	15,63	-1,13
Segrià	10,73	9,68	1,05	11,60	11,45	0,14
Selva	20,95	11,84	9,11	28,78	18,07	10,71
Solsonès	11,86	13,77	-1,91	12,23	13,64	-1,41
Tarragonès	17,12	14,27	2,85	21,64	18,25	3,39
Terra Alta	9,58	9,07	0,52	7,65	10,74	-3,09
Urgell	11,50	11,13	0,37	14,18	13,12	1,06
Val d'Aran	26,39	22,04	4,35	38,92	22,55	16,37
Vallès Occidental	12,19	13,37	-1,18	18,62	14,26	4,36
Vallès Oriental	18,23	16,20	2,03	30,36	18,76	11,59
Catalunya	11,09	12,76	-1,67	15,90	15,97	-0,07

Font: Centre d'Estudis Demogràfics: Les migracions internes a Catalunya I, 1993

La població del Barcelonès s'està desplaçant cap a altres comarques metropolitanes o cap a la resta de Catalunya. Aquest procés, que afecta, sobretot, el municipi de Barcelona, va començar aquí en la dècada dels vintanta, però les àrees metropolitanes americanes i europees ja l'havien experimentat anteriorment. En tots els casos, aquests canvis de residència impliquen transformacions dels hàbits de la població i de la funcionalitat del territori. Al llarg de la plana litoral i pre-litoral de Girona a Tarragona han aparegut noves àrees molt dinàmiques, on el balanç entre immigració i emigració presenta un saldo positiu; pel seu costat, les comarques agràries ja no envien població cap a les comarques urbanes més denses, com era tradicional, sinó que les capitals o subcentres comarcals retenen la població que abandona els nuclis rurals

entre períodes són diversos. Ben segur que n'hi ha de vinculats a la represa econòmica que experimenta el país a partir de 1985: d'una banda, els períodes de creixement econòmic van acompanyats de desplaçaments de població que migra cap a aquelles àrees on es reactiva l'activitat econòmica. D'altra banda, el tipus de migració enregistrada, els moviments migratoris de radi curt, és propi de situacions de benestar econòmic i es tradueix en canvis de residència per millorar l'habitatge o crear noves llars. Aquests canvis de residència es concentren al voltant de les zones amb dinamisme econòmic o bé en ciutats que gaudeixen d'un entorn ambiental agradable i amb qualitat de vida alta.

En l'atonía general que caracteritza el principi de dècada respecte a la segona, els focus comarcals que atreuen la immigració són (vegeu quadre núm. 1): el Tarragonès, la Selva, el Gironès, el Baix Penedès, el Baix Empordà, el Baix Ebre i alguns altres. Les comarques metropolitanes del Vallès Oriental, el Maresme i el Garraf esdevenen les principals receptores de les emigracions del Barcelonès, amb taxes immigratòries elevades que es reforcen en el segon quadrienni dels vuitanta, quan augmenta la mobilitat de la població.

Les comarques de l'interior, tot i que en general presenten taxes immigratòries elevades, en pocs casos aconseguixen que aquest creixement sigui positiu: el Bages i Osona, com a comarques centrals, el Segrià, la Terra Alta o els dos Pallars, poden ser exemples d'aquests creixements positius.

En el segon quadrienni, la comarca del Barcelonès consolida el seu comportament emigratori, amb una saldo negatiu del 8 %/∞ al final de la dècada. El Vallès Occidental i el Baix Llobregat mantenen encara un comportament lleugerament atractor de població, amb taxes migratòries positives al voltant del 4% mentre que són les comarques del Maresme (10 %), el Vallès Oriental (12 %) i el Garraf (13%) les que consoliden el seu creixement per migracions durant tot el període d'estudi.

En l'època de la represa econòmica, les comarques centrals i interiors mantenen en molts casos una taxa global lleugerament positiva, que contrasta amb l'increment de la taxa de creixement positiu que consoliden algunes de les comarques de muntanya: l'Alt Urgell, la Cerdanya, la Garrotxa o la Val d'Aran.

Aquesta dinàmica migratòria de la població perfila tres tipus bàsics de comportament territorial (vegeu gràfic 1): les comarques amb una base econòmica fortament agrària o les de muntanya amb problemes econòmics de tipus estructural tendeixen a presentar un comportament migratori negatiu, que en alguns casos s'alenteix gràcies a activitats econòmiques alternatives. Aquest

signe negatiu també apareix a la zona més urbana i densificada de Catalunya però, en aquest cas, els motius més plausibles de pèrdua de població són una combinació entre la saturació de l'espai i la recerca de nous habitatges a l'exterior metropolità, factors que afavoreixen la desconcentració de la població cap als municipis de la perifèria de les comarques metropolitanes. Aquests canvis s'han vist afavorits per la comunicabilitat que han guanyat les respectives comarques amb el Barcelonès, amb millores en les xarxes de

comunicacions (carreteres i ferrocarril) que han incrementat la fluïdesa de relació entre comarques, espais urbans i econòmics (3).

Les àrees de creixement migratori positiu sempre queden vinculades a comarques on l'activitat turística és predominant, o bé en aquelles comarques on es produeix la conversió de la residència secundària en permanent. Les altres comarques que segueixen aquest creixement positiu són les que dinamitzen els seus sectors econòmics, sobretot en les activitats

secundàries i terciàries: les incipients àrees metropolitanes de Girona o Tarragona-Reus o bé els sistemes urbans que s'estenen al llarg de l'autopista A-7, entre aquestes aglomeracions urbanes.

Finalment, hi ha un tercer gran grup de comarques de difícil caracterització que han experimentat dinàmiques de creixement positiu en algun dels dos períodes, i que la característica més comuna que presenten és que gairebé totes són de l'interior:

La tipologia migratòria comarcal

L'anàlisi del comportament migratori de la dècada dels vuitanta permet establir una tipologia acurada, estructurada en sis grups de comarques, que complementa els grups bàsics presentats en l'apartat anterior. Les conclusions més significatives per cada grup són les següents:

1. El 43% de les comarques presenten taxes migratòries de creixement positives i recullen el 34% dels moviments migratoris. La característica d'aquest grup és el manteniment d'unes taxes de migració força elevades respecte al conjunt de Catalunya, fet que permet considerar-les com a més beneficiades pel creixement migratori.

2. El Segrià, l'Alt Camp i el Baix Ebre representen el 4% dels fluxos i han experimentat una desacceleració dels moviments migratoris, tot i que en ambdós períodes són positius.

3. Les sis comarques que aconseguixen una tendència de creixement positiva en la segona meitat de la dècada, representen el 29% del conjunt d'altres i baixes.

4. La reducció del decreixement de població ha afectat algunes comarques de muntanya, com l'Alta Ribagorça, el Solsonès o el Ripollès i representen el 0,75% dels canvis de residència.

5. Les comarques que accentuen la pèrdua de població durant tot el decenni i es consoliden com a espais fortament emigratoris representen el 28% del moviments. El cas del Barcelonès és el més rellevant, amb una expulsió de població de 18.000 persones de mitjana anual.

6. El darrer grup, format per sis comarques, canvia el seu signe de creixement de positiu a negatiu. Aquestes comarques se situen a la zona occidental de Catalunya i no aconseguixen establir la pèrdua de població tot i la situació positiva de l'economia catalana al final del període.

L'explotació de les estadístiques de variacions residencials ha permès obtenir una visió general dels canvis de residència de la població entre comarques i deduir-ne el comportament migratori en equiparar les altes amb la immigració i les baixes amb l'emigració. Aquest tipus d'estudi ha estat pioner ja que mai no s'havia disposat de dades per fer una explotació que permetés estudiar els moviments interns de la població en tot el conjunt de municipis i comarques catalanes. L'avantatge d'aquest treball és que ha permès estudiar de forma detallada un dels factors que més podrà incidir en el creixement comarcal, les migracions internes, atès el canvi de pautes demogràfiques detectat per al conjunt de la població catalana. El desavantatge és que els resultats no són comparables amb cap altre període històric i no permeten extreure'n comparacions evolutives.

Els factors socio-econòmics que determinen el creixement demogràfic i que predominen des de mitjan anys setanta semblen indicar que les grans onades immigratòries provinents d'uns altres indrets de l'estat espanyol s'han acabat, de moment. Aquest fet, juntament amb la reducció del creixement natural, incideix en l'alenti-

ment del creixement de Catalunya. La tendència previsible en els propers anys és l'increment de la mobilitat interior de la població i la consolidació de les tendències de creixement comarcal encetades en aquesta dècada.

El ritme de desconcentració de la població des del lloc central metropolità no es pot precisar, però un cop iniciat és d'esperar la seva continuïtat, sobretot si es compara amb la dinàmica desconcentradora d'algunes altres àrees centrals metropolitanes europees, com és el cas de Londres o París, on ja fa temps que succeeixen aquests processos. Segurament el nus de la qüestió és conèixer fins a quin punt arribarà la pèrdua de població.

D'altra banda, la desconcentració de població pot anar acompanyada del mateix fenomen per l'activitat econòmica, fenomen que es pot considerar territorialment beneficiós en generar efectes redistribuidors i reequilibradors per al conjunt del territori.

Conclusions

La repercussió d'aquesta redistribució de la població té efectes directes en la utilització i les necessitats de les infraestructures de transport, sobretot en la xarxa viària i ferroviària, i també en la disponibilitat de sòl urbanitzat per acollir els canvis de població i d'activitat.

Per completar la imatge d'aquests moviments migratoris, la Direcció General de Planificació i Acció Territorial ha iniciat una segona part de l'estudi que té com a objectiu caracteritzar els migrants segons els grups d'edat i professions i veure la direccionalitat i distància dels moviments migratoris que es produeixen entre comarques i sistemes urbans en la darrera dècada.

NOTES

1. L'estudi de *Les migracions internes a Catalunya (I)* ha estat dirigit per la Sra. Anna Cabré, directora del Centre d'Estudis Demogràfics amb un equip d'investigació format per Juan Antonio Módenes i Jordi Pascual.

2. L'elaboració d'aquest treball s'ha fet a partir de les estadístiques de variacions residencials del període comprès entre 1982 i 1990. Aquestes estadístiques recullen les altes i baixes padronals anuals de cada municipi. Si bé tradicionalment aquesta font ha presentat algunes deficiències d'enregistrament de dades, actualment, és molt més fiable i permet tenir un coneixement anual dels canvis de població per cada municipi.

3. El treball de Martí Parellada, Àlex Costa i Xavier Güell *El comportament territorial de la població ocupada*, publicat l'any 1993 per aquesta Direcció General explica les transformacions territorials de l'ocupació a Catalunya entre 1975 i 1986 i posa de manifest la desconcentració de les activitats econòmiques cap a l'exterior metropolità.